

СТАСІВ Н. С.,
аспірант кафедри
цивільного права і процесу
(Львівський національний університет
імені Івана Франка)

УДК 347.918.1:331.109.64

ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ОСІБ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У СПРАВАХ ПРО ВИДАЧУ ВИКОНАВЧОГО ЛИСТА НА РІШЕННЯ ТРЕТЕЙСЬКОГО СУДУ

У межах цієї статті досліджено цивільно-процесуальний статус осіб, які беруть участь у справах про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду. Проаналізовано процесуальні права заявника та боржника в провадженні в справах про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду. Запропоновано внесення обґрунтованих змін до Цивільного процесуального кодексу України.

Ключові слова: третейська угода, суд, третейський суд, рішення суду, виконавчий лист.

В рамках данной статьи исследован гражданско-процессуальный статус лиц, участвующих в делах о выдаче исполнительного листа на принудительное исполнение решения третейского суда. Проанализированы процессуальные права заявителя и должника в производстве по делам о выдаче исполнительного листа на принудительное исполнение решения третейского суда. Предложено внесение обоснованных изменений в Гражданский процессуальный кодекс Украины.

Ключевые слова: третейское соглашение, суд, третейский суд, решения суда, исполнительный лист.

This article analyzes the procedural nature of persons involved of judicial proceedings concerning issuance of executive letters for the decisions of court of arbitration. Analyzes the procedural rights and obligations of persons involved of judicial proceedings concerning issuance of executive letters for the decisions of court of arbitration. Proposed amendments to the Civil Code of Ukraine.

Key words: arbitration agreement, court, court of arbitration, judgment, executive letter.

Вступ. Реалізовуючи своє право на звернення до третейського суду, сторони обирають альтернативну (позасудову) форму вирішення правового конфлікту. При цьому навіть таке волевиявлення не може забезпечити їх від необхідності подальшого звернення до державного суду. Так, відповідно до положень Закону України «Про третейські суди» від 11 травня 2004 р. державними судами розглядаються дві основні категорії справ, що безпосередньо пов'язані з діяльністю третейських судів, а саме: справи про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду (далі – справи про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду) та справи про скасування рішення третейського суду.

На жаль, процесуальним законодавством детально не регламентовано порядок розгляду таких справ, що у свою чергу зумовлює їх складність та призводить до неоднакової судової практики. Проблеми, пов'язані з діяльністю третейських судів в Україні, є об'єктом

численних дискусій, у яких обговорюються питання як теоретичного, так і практичного характеру. Однією з ключових проблем, з якою стикаються державні суди під час розгляду справ, що безпосередньо пов'язані з діяльністю третейських судів, є питання правильного визначення кола осіб, які беруть участь у справі, та їх правового статусу.

Правовий статус учасників цивільного процесу неодноразово досліджувався вітчизняними вченими. У кожному з підручників та навчальних посібників із вказаної дисципліни хоча б один розділ присвячено особам, які беруть участь у справах цивільної юрисдикції. Крім того, правовий статус конкретних учасників цивільних процесуальних правовідносин аналізувався в межах дисертаційних досліджень, зокрема, С.С. Бичкової, О.В. Бобровника, Д.Г. Глушкової, К.В. Гусарова, Т.О. Дунас, І.О. Журби, Г.З. Лазько, І.А. Павлуника, С.А. Чванкіна. У свою чергу правовий статус учасників третейського розгляду вивчали Н.А. Вангородська, Н.А. Литвин, Ю.Д. Притика, В.А. Рекун, С.О. Юлдашев. При цьому питання суб'єктів розгляду цивільних справ за заявами про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду залишилось поза увагою українських науковців.

Постановка завдання. У цій статті ми зупинимося детально на кожній із категорій осіб, які беруть участь у справах про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду. Законодавець відносить до осіб, які беруть участь у справі про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду, учасників третейського розгляду, осіб, які не брали участі в справі, у разі, якщо третейський суд вирішив питання про їх права й обов'язки, третіх осіб та представників цих осіб (ч. 4 ст. 26 Цивільного процесуального кодексу України). Визначення учасників третейського розгляду ми знаходимо в ст. 34 Закону України «Про третейські суди», яка відносить до їх числа позивача та відповідача, їх представників, а також третіх осіб. Отже, поняття «учасник третейського розгляду» охоплює не лише сторін (позивача та відповідача) та їх представників, а й третіх осіб. З огляду на наведене, видається некоректним формулювання ч. 4 ст. 26 ЦПК України, яка фактично двічі згадує про третіх осіб. Тому вказану норму необхідно викласти у такій редакції: «У справах про оскарження рішення третейського суду та про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду особами, які беруть участь у справі, є учасники третейського розгляду та особи, які не брали участі в справі, у разі, якщо третейський суд вирішив питання про їх права й обов'язки, а також представники цих осіб».

Результати дослідження. Під час звернення до компетентного державного суду позивач у третейській справі втрачає свій первісний статус учасника третейського розгляду та набуває нового статусу – учасника цивільних процесуальних відносин. Тому змінюється і його найменування. Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) не дає відповіді на запитання, як слід називати осіб, які беруть участь у справах за заявами про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду. Лише в ч. 1 ст. 389-9 ЦПК України згадується про сторін та про те, що їх неявка не перешкоджає розгляду справи.

На жаль, судова практика також не дає відповіді на запитання щодо найменування осіб, які беруть участь у справах за заявами про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду. З аналізу ухвал, розміщених у Єдиному державному реєстрі судових рішень України, вбачається, що судова практика йде трьома шляхами, а осіб, які беруть участь у справах за заявами про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду, називають:

- 1) заявником та відповідачем (наприклад, ухвала Рівненського міського суду Рівненської області від 30 березня 2015 р. в справі № 569/3663/15-ц [1]);
- 2) заявником та заінтересованою особою (наприклад, ухвала Новозаводського районного суду м. Чернігова від 3 березня 2014 р. у справі № 751/917/14 [2]);
- 3) заявник та боржник (наприклад, ухвала Печерського районного суду м. Києва від 25 лютого 2011 р. у справі № 6-171/11 [3]).

Отже, судова практика уніфікована лише щодо визначення заявника у вказаній категорії справ, а от щодо найменування протилежної сторони третейського розгляду така єдність поглядів відсутня.

Ми солідарні з позицією суддів щодо найменування особи, яка звернулася до суду із заявою про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду, заявником, що є логіч-

ним та закономірним. Водночас ту особу, на яку покладений обов'язок із виконання рішення третейського суду, видається доречним називати боржником. Варто зазначити, що законодавець часто оперує терміном «боржник» і в розумінні сторони в зобов'язанні, яка зобов'язана вчинити певні дії на користь кредитора (ст. 510 Цивільного кодексу України), особи, визначеної виконавчим документом (ст. 8 Закону України «Про виконавче провадження») чи особи, до якої звернені вимоги стягувача в наказному провадженні (ст. 98 ЦПК України). Тому вважаємо цілком закономірним називати сторону третейського розгляду (відповідача), зобов'язану вчинити певні дії на користь протилежної сторони рішенням третейського суду, та щодо якої заявник просить видати виконавчий лист боржником. У тому ж випадку, коли в розгляді заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду братимуть участь інші учасники третейського розгляду чи особи, рішенням третейського суду вирішено питання про їх права та обов'язки, окрім уже згаданих нами заявника та боржника, пропонуємо називати їх заінтересованими особами.

Розпочнемо свій аналіз із того, що матеріально-правовий спір між заявником та боржником був предметом розгляду третейського суду, рішення якого слугувало підставою для звернення до суду із заявою про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду. Відповідно, саме заявник та боржник є ключовими суб'єктами в провадженні за заявою про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду. Заявник – це сторона третейського розгляду, на користь якої ухвалено рішення третейського суду, яка звернулася до компетентного державного суду із заявою, у якій просить звернути вказане рішення до примусового виконання. Боржник – це сторона третейського розгляду, визнана зобов'язаною рішенням третейського суду та щодо якої звернені вимоги заявника в провадженні за заявою про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду.

Не менш цікавим для аналізу є питання прав та обов'язків ключових учасників провадження в справах про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду. У науковій літературі із цивільного процесу виділяють загальні права, які належать усім особам, які беруть участь у справі, та спеціальні, які належать окремим суб'єктам. Очевидно, що всі особи, які беруть участь у провадженні за заявами про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду, у тому числі заявник і боржник, наділені загальними правами, гарантованими ст. 27 ЦПК України.

Складнішим для дослідження є питання наявності у вказаних суб'єктів спеціальних прав, нехарактерних для інших осіб, які беруть участь у провадженні за заявами про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду. Так, наприклад, нормотворець наділяє сторін у позовному провадженні низкою спеціальних прав, які ще називають розпорядчими (ст. 31 ЦПК України). Для провадження за заявами про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду реалізація більшості із цих прав є нехарактерною.

Реалізація таких повноважень, як збільшення чи зменшення розміру позовних вимог або ж зміна предмету чи підстави позову передбачає наявність позову як вимоги захистити своє невизнане, порушене чи оспорюване право та, відповідно, спору про право. Аналізуючи правову природу права позивача, Д.Д. Луспенник, на відмову від позову, називає таку відмову одностороннім волевиявленням позивача, направленим на врегулювання спору та на закриття процесу [4, с. 113]. Розглядаючи можливість відмови заявника від поданої ним заяви про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду, ми насамперед враховуємо, що вказане повноваження є одним із ключових проявів принципу диспозитивності, адже суд розглядає заяву лише за зверненням заявника та в межах сформульованих ним вимог (ст. 11 ЦПК України). Крім того, ми враховували, що можливість відмовитись від заявлених вимог гарантована позивачу на всіх стадіях цивільного процесу, у тому числі й на стадії виконання судового рішення (мова йде про визнання судом відмови стягувача від примусового виконання відповідно до ст. 372 ЦПК України). Тому для додержання вимог принципу диспозитивності цивільного процесу вважаємо за можливе нормативно передбачити можливість відмови заявника від поданої ним заяви про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду. Така відмова повинна розцінюватися судом як втрата заявником

процесуального інтересу до розгляду його заяви та спричиняти постановлення ухвали про закриття провадження в справі.

Водночас слід враховувати, що під час закриття провадження в справі у зв'язку з відмовою заявника від поданої ним заяви суд (за аналогією до ст. 174 ЦПК України) повинен роз'яснити заявнику наслідки вказаної процесуальної дії, а також перевірити, чи не обмежений представник заявника у своїх повноваженнях щодо відмови від заяви.

Аналогом права позивача на відмову від позову є повноваження відповідача визнати позов повністю чи частково. Спробуємо проаналізувати можливість боржника в провадженні за заявою про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду визнати вимоги заяви. Насамперед слід погодитись із позицією Ю.Д. Притики, який зазначає, що правова природа рішень третейського суду передбачає передусім добровільний порядок виконання, оскільки це відповідає сутності самого третейського розгляду [5, с. 464]. Таким чином, ніщо не перешкоджає боржнику у випадку визнання вимог заявника виконати рішення третейського суду в добровільному порядку. Уже сам факт звернення до компетентного суду означає «прохання» поширити силу державного примусу на спірні правовідносини, які першочергово планували вирішувати виключно в приватноправовій сфері. Крім того, вимога видати виконавчий лист на примусове виконання рішення третейського суду сформована навіть не до боржника у вказаному виді провадження, а безпосередньо до суду як органу, наділеного публічною владою. З огляду на наведене визнання боржником вимог заявника не може спричиняти для суду наслідок у виникненні обов'язку видати виконавчий лист. Указана позиція обґрунтовується й із практичної точки зору. Так, боржник може визнати вимогу заявника про видачу виконавчого листа на підставі рішення третейського суду, яким відповідача в третейському спорі позбавлено батьківських прав. Однак компетентний суд не вправі видати виконавчий лист на підставі такого рішення третейського суду, оскільки справи в спорах, що виникають із сімейних правовідносин, не підвідомчі третейським судам відповідно до ст. 6 Закону України «Про третейські суди».

Можливість боржника заявити зустрічний позов є нехарактерною для провадження в справах про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду насамперед у зв'язку з відсутністю в компетентного державного суду повноважень на вирішення спору між сторонами, добровільно переданого на вирішення суду третейського.

Аналізуючи право заявника та боржника укласти мирову угоду та розглядаючи можливість його реалізації в провадженні за заявою про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду, ми дотримуємось позиції, аналогічної до тої, яка висловлена щодо права на визнання вимог заявника. Так, вважаємо, що сторони можуть повністю врегулювати спірні правовідносини в позасудовому порядку. Однак, звернувшись за захистом до суду, вони погоджуються на поширення його юрисдикції на вказані правовідносини. Крім того, як вбачається з аналізу підстав для відмови у видачі виконавчого листа на рішення третейського суду, така відмова можлива лише в тих випадках, коли третейський суд під час вирішення спору між сторонами порушив вимоги законодавства. Очевидно, що компетентний державний суд не вправі визнати умови мирової угоди, які суперечать закону чи порушують права, свободи та законні інтереси інших осіб.

Підсумовуючи наведене, можемо дійти висновку, що заявник та боржник у провадженні про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду володіють усім комплексом загальних прав, гарантованих ст. 27 ЦПК України. Крім того, заявник як ініціатор процесу вправі відмовитись від поданої ним заяви про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду, що спричинить постановлення судом ухвали про закриття провадження в справі. З огляду на наведене з метою детального нормативного закріплення правомочності заявника на відмову від заяви вважаємо за доцільне доповнити ст. 389-9 ЦПК України частиною 3 такого змісту: «Заявник може відмовитися від заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду протягом усього часу судового розгляду. Така відмова враховується судом за правилами, встановленими для розгляду справи судом першої інстанції, з особливостями, встановленими цією главою». З огляду на наведене частини 3 і 4 вказаної статті стануть, відповідно, частинами 4 і 5.

Окрім ключових суб'єктів, які беруть участь у провадженні за заявами про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду, заявника та боржника, до участі в справі також можуть бути залучені заінтересовані особи. Такими, наприклад, можуть бути інші учасники третейського розгляду, зокрема треті особи або особи, які не брали участь у третейському розгляді, проте суд вирішив питання про їх права та обов'язки. Законодавець не передбачає особливого процесуального статусу вказаної категорії осіб, а тому під час розгляду справи вони користуються загальними правами, передбаченими ст. 27 ЦПК України. З аналізу судової практики вбачається, що залучення до участі в справах про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду інших осіб, окрім заявника та боржника, відбувається вкрай рідко, а тому не потребує детального дослідження.

Висновки. Підсумовуючи наведене, можемо дійти висновку, що особами, які беруть участь у справі про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду, є заявник, боржник, заінтересовані особи та їх представники. Крім того, у вказаній категорії справ також можуть брати участь органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб. На жаль, чинним процесуальним законодавством не передбачено жодної норми, яка б регламентувала цивільно-процесуальний статус осіб, які беруть участь у справах про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду, що спричиняє формування неоднакової, а інколи просто суперечливої судової практики із цього питання. З метою уніфікації судової практики, заповнення прогалин законодавства та забезпечення ефективного захисту прав осіб, які беруть участь у справах про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду, пропонуємо внести обґрунтовані зміни до ЦПК України, зокрема, у таких аспектах: визначення кола осіб, які беруть участь у справах про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду, їх найменування та цивільно-процесуального статусу.

Список використаних джерел:

1. Ухвала Рівненського міського суду Рівненської області від 30 березня 2015 р. у справі № 569/3663/15-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43315109>.
2. Ухвала Новозаводського районного суду м. Чернігова від 3 березня 2014 р. у справі № 751/917/14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37414790>.
3. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 25 лютого 2011 р. у справі № 6-171/11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/16679689>.
4. Луспенік Д.Д. Роль суду в цивільному диспозитивному процесі / Д.Д. Луспенік // Юридичний журнал. – 2004. – № 6. – С. 109–115.
5. Притика Ю.Д. Теоретичні проблеми захисту прав учасників цивільних правовідносин в третейському суді : дис. ... док. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Ю.Д. Притика. – К., 2006. – 632 с.

